

Tomasz GAŁUSZKA OP
Dominikański Instytut Historyczny
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Fragmenty czternastowiecznych akt kapituł prowincjalnych dominikanów polskich w zbiorach Bayerische Staatsbibliothek w Monachium. Kapituła prowincjalna w Opatowcu w 1384 r.*

I. Wstęp historyczno–krytyczny

Na początku roku 2012, w trakcie opracowywania spuścizny po zmarłym archiwście polskiej prowincji dominikanów Brunonie Mazurze OP, został odnaleziony krótki list wybitnego historyka dominikańskiego Thomasa Kaeppliego OP, wysłany 22 lipca 1977 r. Badacz ten informował polskiego archiwistę o odkryciu w monachijskim Bayerische Staatsbibliothek mocno uszkodzonych kilkunastu pergaminowych fragmentów z tekstem średniowiecznej kapituły prowincjalnej. W wyniku wstępnej analizy T. Kaeppliego ustalili, że niewątpliwie kapituła ta odbyła się w drugiej połowie XIV w. w należącym do polskiej prowincji dominikanów klasztorze w Opatowcu. Ponieważ jednak — jak szczerze wyznał — „Je n'ai ni le temps ni la possibilité de la faire une notice sûre”¹, dlatego też zrezygnował z ich opracowania. W 1998 r. B. Mazur powrócił do wspomnianego listu i postanowił w końcu sprowadzić mikrofilmy odnalezionych akt². Niestety, w realizacji tych planów przeszkodziły mu najpierw choroba, a później śmierć. Dopiero teraz, po ponownym odkryciu korespondencji T. Kaeppliego przez o. Jana A. Spieża OP i przeprowadzeniu przeze mnie kwerendy w bibliotece monachijskiej, możliwe stało się udostępnienia tego rewelacyjnego źródła.

Zachowany średniowieczny zasób akt kapituł polskich dominikanów jest bardzo skromny. Dotychczas nie odnaleziono żadnych materiałów pochodzących z XIII w. Z XIV w. znane są wyłącznie trzy niewielkie fragmenty akt z 1338 r.³, z lat czterdziestych XIV w.⁴ i z 1378 r.⁵ Miejsca obrad tych

* Praca została napisana w ramach projektu nr 11 H 12 016981, finansowanego ze środków przyznanych przez Narodowy Program Rozwoju Humanistyki.

¹ Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie, Akta osobowe o. Bruno Mazura, A/11 — (korespondencja z braćmi) [w opracowaniu].

² Tamże, Korespondencja z o. Jackiem Szwarnogiem OP z 11.10.1998, 07.11.1998.

³ Zob. M. Zdanek, *Fragment akt kapituły prowincjalnej dominikanów polskich z 1338 roku*, „Roczniki Historyczne”, 76, 2010, s. 263–276.

⁴ Zob. P. Kielar odkrywca i wydawca tych akt zaproponował rok 1336, jako hipotetyczną datę obrad kapituły prowincjalnej — P. Kielar, *Organizacja szkolnictwa dominikańskiego w XIV w.*, „Studia Philosophiae Christianae”, 5, 1968, s. 314. W 2005 r. chronologię P. Kielara zakwestionował K. Kaczmarek, który przedstawił szereg argumentów na rzecz późniejszej datacji tych akt — połowa lub nawet trzeciej ćwierci XIV w. — K. Kaczmarek, *Szkoły i studia polskich dominikanów w okresie średniowiecza*, Poznań 2005, s. 220–222. Jednak w wyniku niedawno przeprowadzonych przeze mnie prac nad nową edycją tych akt, moment powstania tych akt należy ustalić na przełom lat trzydziestych i czterdziestych XIV w. Zob. T. Gałuszka, *Akta kapituł prowincjalnych w XIV wieku* [w przygotowaniu].

⁵ Zob. P. Kielar, *Organizacja*, s. 315–318.

kapituł pozostają wciąż nieznane. Ilość materiału źródłowego znacząco zwiększa się dopiero w drugiej połowie XV w.⁶ Nie podlega dyskusji, że tego typu źródła pełnią priorytetową rolę w badaniach nad historią dominikanów polskich. To właśnie dzięki nim możliwe staje się poznanie wielu aspektów życia braci z zakonu kaznodziejskiego. Każde zatem nowe odkrycie średniowiecznych akt kapituł prowincjalnych jest prawdziwym wydarzeniem.

Analiza kodykologiczna

Thomas Kaeppli OP we wspomnianej korespondencji z 1977 r. zaznaczył, że odnalezione fragmenty akt kapituł były w bardzo złym stanie. Po przeprowadzeniu kwerendy i badań w Bayerische Staatsbibliothek możemy jedynie potwierdzić obserwację tego badacza. Liczne wytarcia, zabrudzenia, przecięcia i przekłucia oraz stosunkowo niewielkie rozmiary analizowanych fragmentów, stawiają przed badaczem szereg problemów natury paleograficznej. W wielu miejscach tekst jest zupełnie nieczytelny, co w konsekwencji uniemożliwia jego rekonstrukcję i pełną edycję. W przypadku dwóch fragmentów konieczne będą dalsze badania przy użyciu specjalistycznego sprzętu optycznego. Pomimo tych trudności liczba informacji, które jesteśmy w stanie wydobyć z odkrytych w Monachium źródeł, jest znacząca.

Analizowany materiał źródłowy składa się z 18 pergaminowych fragmentów. Zostały one wyodrębnione w trakcie prac introligatorsko–konserwatorskich nad przechowywanym w Bayerische Staatsbibliothek rękopisem o sygnaturze Clm 26832⁷. Zgodnie z nowożytną notą proveniencyjną, należał on do zasobu biblioteki dominikanów w Ratyzbonie (k. 1r). Rękopis ma wymiary 14×21 cm i składa się z 201 kart papierowych. Sporządzony został przez jednego pisarza, pismem kursywnym o cechach gotyckich (XIV/XV w.). Na podstawie analizy znaków wodnych, można przypuszczać, że rękopis powstał najwcześniej w pierwszej ćwierci XV w. (po 1409 r.)⁸. Zawiera on zbiór kazań oraz kilka tekstów teologicznych (m.in. *Principia theologiae*). Od 2008 r. interesujące nas 18 fragmentów jest przechowywanych w tekturowej teczce o sygnaturze Clm. 29645/2. Ze względu na to, że nie mają one numeracji w ramach jednostki bibliotecznej, w trakcie ich opracowania zastosowałem zarówno własny układ jak i numerację. W niniejszym studium odniesienia do poszczególnych fragmentów odnalezionych akt będą przytaczane w następujący sposób — np. fragm. 1r — zapis ten oznacza odniesienie do tekstu akt kapituły, który znajduje się na pergaminowym pasku nr 1, na jego stronie przedniej.

Wszystkie 18 fragmentów pochodziło z jednego zbioru akt kapituł, o czym świadczy — jak zobaczymy dalej — nie tylko ich treść, ale również pewne dane paleograficzno–kodykologiczne. Teksty na wszystkich obiektach zostały sporządzone prawdopodobnie przez jednego pisarza, pismem o cechach późnośredniowiecznej kursywy gotyckiej. Pomiędzy poszczególnymi fragmentami można dostrzec pewne różnice: części zawierające tytuł akt (fragm. 1r) i postanowienia odnośnie do dyscypliny zakonnej (fragm. 7v, 8v, 9v, 10v, 12v, 13v, 14v, 15v, 16v, 17r, 18r) są napisane pismem starannym i równym z małą odległością pomiędzy liniami. Pismo w części dotyczącej asygnacji braci (fragm. 1v, 2v, 3v, 4v, 5v, 6r, 8r, 9r, 10r, 11r, 12r, 13r, 14r, 15r, 16r, 17r), zwolnień z urzędu (fragm. 2r, 3r, 4r, 5 r, 17v), pokut dla poszczególnych zakonników (fragm. 17v) i modlitw za żywych (fragm. 17v, 18v) jest większe, o dukcie szerokim.

Ze względu na rozmiar tych fragmentów możemy je podzielić na dwie grupy. Pierwsza grupa obejmuje 16 fragmentów (fragm. 1–16), zachowanych w formie wąskich, zapisanych zazwyczaj obu-

⁶ Zob. *Acta capitulorum Provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum (1225–1600)*, t. 1, ed. R.F. Madura, Roma 1972 [dalej: ACPP].

⁷ Rękopis nie został dotychczas opracowany, zob. *Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis*, t. 2, cz. 4, Wiesbaden 1881, s. 218.

⁸ Pisarz użył papieru z dwoma typami znaków wodnych: 1) k. 1–191 — dwa klucze wpisane w okrąg, notowane w latach 1409–1439, zob. C. M. Briquet, *Les Filigranes*, t. 2, Genève 1907, nr 3893; G. Piccard, *Wasserzeichen Schlüssel*, t. 8, Stuttgart 1979, nr 1–59; 2) k. 191–201 (ostatnia składka) — głowa wołu, notowana w latach 1412–1424, zob. G. Piccard, *Wasserzeichen Schlüssel*, t. 2, cz. 1, Stuttgart 1966, nr 132, 137.

stronnie pergaminowych pasków. Mają one następujące wymiary — długość: około 20,5 cm (fragm. 1–2,4–16); 18,5 cm (fragm. 3); 7,5 cm (fragm. 5); szerokość: 1–1,7 cm (fragm. 1–16). Przekłucia i charakterystyczne wytarcia w zgięciach pergaminu wskazują, że zostały one użyte jako pergaminowe zszywki, chroniące wewnętrzną część papierowych składek rękopisu Clm 26832. Odpowiednie zastawienie tych pasków pozwala wyodrębnić i zrekonstruować osiem większych jednostek tekstowych.

Tab. 1. Układ fragmentów nr 1–16 wg jednostek tekstowych

Jednostka tekstowa	Numer fragmentu
I	fragm. 1–2
II	fragm. 3–4
III	fragm. 5
IV	fragm. 6
V	fragm. 7–8
VI	fragm. 9–11
VII	fragm. 12–14
VIII	fragm. 15–16

Kolejne dwa fragmenty (fragm. 17–18) różnią się od wyżej opisanej grupy zarówno pod względem wymiarów jak i stanu oraz — co ciekawe — „sposobu” zachowania tekstu. Mają one identyczne wymiary: wysokość 15,5 cm, szerokość 21 cm. Tworzą one jedną prawie kompletną (przycięty margines górny i prawy) pergaminową kartę rękopisu. Fragmenty te stanowiły wyklejkę wewnętrznych części oprawy rękopisu Clm 26932. Strony, które przylegały bezpośrednio do desek oprawy, uległy prawie całkowitemu zatarciu przede wszystkim pod wpływem kleju, ale także gwoździ i metalowego uchwyty: we fragm. 17v — brak około 95 proc. tekstu; zaś we fragm. 18v — brak około 65 procent tekstu. Szczęśliwie, utracony tekst zachował się w odbiciu lustrzanym na wewnętrznych stronach drewnianej oprawy: fragmentowi 17v odpowiada odbicie tekstu na wewnętrznej stronie oprawy przedniej, a fragmentowi 18v odbiciu tekstu na wewnętrznej stronie oprawy tylnej. W przypadku fragmentu 17v możliwe jest jego częściowe odczytanie.

Jak już wspominałem, analizowane fragmenty pochodziły z jednego zbioru polskich akt kapituł prowincjalnych, sporządzonych zapewne przez jednego pisarza. Biorąc pod uwagę wymiary poszczególnych obiektów, można domniemywać, że piętnastowieczny introligator w trakcie przygotowania korpusu i oprawy rękopisu Clm 26832 użył około 3 kart pergaminowych. W tym miejscu trzeba postawić następujące pytanie: Czy analizowane fragmenty odnoszą się do jednej czy kilku kapituł prowincjalnych? W rozwiązaniu tej trudności niezbędna jest odwołanie się do ich analizy wewnętrznej i znajomości formularza tego typu tekstów normatywnych.

Dominikańskie akta kapituł prowincjalnych składały się zazwyczaj z 9 części: 1) inwokacja werbalna i adres obradującej kapituły (*prologus*); 2) zwolnienia z urzędu przeorskiego i powołanie wikariuszy oraz wizytatorów (*absolutiones*); 3) skierowania braci do nowych klasztorów (*assignationes ad conventum*); 4) skierowanie kadry nauczającej i studentów do danych ośrodków studiów zakonnych (*assignationes ad studia*); 5) zalecenia odnośnie do dyscypliny zakonnej i praktyk liturgicznych (*ordinationes*)⁹; 6) wyznaczenie pokuty dla zakonników, którzy poważnie naruszyli zasady życia dominikańskiego (*poenitentiae*); 7) inne sprawy, tj. mianowanie braci na kaznodziejów generalnych (*institu-*

⁹ *Ordinationes* były najbardziej rozbudowaną częścią akt i często zawierały jeszcze *inchoationes*, *declarationes*, *denuntiationes*.

tiones praedicatorum generalium) czy przywrócenie do łask zakonu (*restitutiones ad gratias ordinis*); 8) zobowiązania mszalne za żywych i zmarłych dobrodziejów zakonu i prowincji (*suffragia vivorum et defunctorum*); 9) skierowania braci na kapituły generalne oraz wyznaczenie miejsca i daty kolejnej kapituły prowincjalnej (*epilogus*). Niezmiennymi i stałymi elementami w formularzu akt kapituł były wyłącznie punkty 1, 8 i 9. W przypadku pozostałych części mamy całkowitą dowolność: ich kolejność mogła być zmieniana, a ich liczba była albo redukowana, albo przeciwnie zwiększana o nowe elementy. Tytułem przykładu możemy przywołać konstrukcję akt kilku polskich kapituł z XIV i XV w.: 1338 r.: *poenitentiae, ordinationes, suffragia vivorum et defunctorum, epilogus*¹⁰; 1429 r.: *prologus, absolutiones, ordinationes, assignationes, suffragia vivorum et defunctorum*¹¹; 1447 r.: *prologus, ordinationes, absolutiones, assignationes, restitutiones ad gratias ordinis, institutiones praedicatorum generalium, poenitentiae*¹²; 1468 r.: *prologus, ordinationes, assignationes, absolutiones, assignationes ad studia, poenitentiae, institutiones praedicatorum generalium, suffragia vivorum et defunctorum, epilogus*¹³; 1496 r.: *prologus, ordinationes, absolutiones, assignationes*¹⁴.

Przechowywane w Monachium fragmenty zawierają prawie wszystkie elementy właściwe konstrukcji dominikańskich akt kapituł.

Tab. 2. Układ fragmentów nr 1–18 wg struktury dominikańskich średniowiecznych akt kapituł prowincjalnych

Elementy konstrukcyjne akt kapituł prowincjalnych	Numery fragmentów
<i>Prologus</i>	1r
<i>Absolutiones</i>	2r, 3r, 4r, 5r, 6r, 17v
<i>Assignationes ad conventum</i>	1v, 2v, 3v, 4v, 5v, 18r
<i>Assignationes ad studia</i>	6v, 7r, 8r, 9r, 10r, 11r, 12r, 13r, 14r
<i>Institutiones praedicatorum generalium</i>	15r, 16r
<i>Ordinationes</i>	7v, 8v, 9v, 10v, 12v, 13v, 14v, 15v, 16v, 17r
<i>Poenitentiae</i>	17v
<i>Suffragia vivorum et defunctorum</i>	17v, 18v

Powyższe zestawienie przy pobieżnej lekturze może sprawiać wrażenie, że odnalezione fragmenty rzeczywiście tworzą akta jednej kapituły prowincjalnej. Jednak dokładniejsza analiza pokazuje, że przypuszczenie to jest błędne.

Kiedy przypatrzymy się najbardziej obszernemu i zarazem najbardziej kompletnemu fragmentowi akt (fragm. 17 i 18), szybko dostrzegamy klasyczną konstrukcję dominikańskich akt kapituł: najpierw osiem *ordinationes* (fragm. 17r–18r); następnie krótka część zawierająca *assignationes* (fragm. 18r); nową stronę otwierały *poenitentiae* (fragm. 17v) i przechodziły w *absolutiones* (fragm. 17v); i wreszcie właściwe zamknięcie akt w postaci *suffragia vivorum* (fragm. 17v–18v). Brakuje tylko *suffragia defunctorum* i *epilogus*, które najwidoczniej otwierały kolejną, obecnie zaginioną kartę rękopisu. Niewątpliwe fragmenty fragm. 17 i 18 tworzyły ostatnią, końcową część akt.

¹⁰ Zob. M. Zdanek, *Fragment*, s. 270–272.

¹¹ Zob. ACPP, s. 20–23.

¹² Zob. tamże, s. 25–31.

¹³ Zob. tamże, s. 85–97.

¹⁴ Zob. tamże, s. 121–123.

Tab. 3. Rekonstrukcja pierwotnego układu fragmentów nr 17–18

<i>Strona przednia</i>	<i>Strona tylna</i>
<i>Ordinationes</i> (fragm. 17 r)	<i>Poenitentiae</i> (fragm. 17v) <i>Absolutiones</i> <i>Suffragia vivorum</i>
<i>Assignmentes ad conventum</i> (fragm. 18r)	<i>Suffragia vivorum</i> (fragm. 18v)

W przypadku pozostałej grupy 16 fragmentów (fragm. 1–16), wątpliwość co do ich związku z dwoma pozostałymi fragmentami ujawnia się już przy pierwszej jednostce tekstowej, złożonej z dwóch fragmentów 1 i 2. Zawierają one szczęśliwie zachowany *prologus* (fragm. 1), po którym ojcowie kapitułni umieścili bezpośrednio *absolutiones* (fragm. 2). Kontynuację tych ostatnich odnajdujemy również w dalszych fragmentach. Na ich odwrociu natomiast natrafiamy na *assignmentes ad conventum*. Następnie mamy rozbudowane *assignmentes ad studia* oraz *institutiones praedicatorum generalium*. Z kolei na ich odwrociu zapisano szereg *ordinationes*.

Tab. 4. Rekonstrukcja pierwotnego układu fragmentów nr 1–6

<i>Strona przednia</i>	<i>Strona tylna</i>
<i>Prologus</i> (fragm. 1r)	<i>Assignmentes ad conventum</i> (fragm. 1v)
<i>Absolutiones</i> (fragm. 2r)	<i>Assignmentes ad conventum</i> (fragm. 2v)
<i>Absolutiones</i> (fragm. 3r)	<i>Assignmentes ad conventum</i> (fragm. 3v)
<i>Absolutiones</i> (fragm. 4r)	<i>Assignmentes ad conventum</i> (fragm. 4v)
[pusty] (fragm. 5r)	<i>Assignmentes ad conventum</i> (fragm. 5v)
<i>Absolutiones</i> (fragm. 6r)	<i>Assignmentes ad studium</i> (fragm. 6v)

Tab. 5. Rekonstrukcja pierwotnego układu fragmentów nr 7–16

<i>Strona przednia</i>	<i>Strona tylna</i>
<i>Assignmentes ad studium</i> (fragm. 7r)	<i>Ordinationes</i> (fragm. 7v)
<i>Assignmentes ad studium</i> (fragm. 8r)	<i>Ordinationes</i> (fragm. 8v)
<i>Assignmentes ad studium</i> (fragm. 9r)	[pusty] (fragm. 9v)
<i>Assignmentes ad studium</i> (fragm. 10r)	<i>Ordinationes</i> (fragm. 10v)
<i>Assignmentes ad studium</i> (fragm. 11r)	<i>Ordinationes</i> (fragm. 11v)
<i>Assignmentes ad studium</i> (fragm. 12r)	<i>Ordinationes</i> (fragm. 12v)
<i>Assignmentes ad studium</i> (fragm. 13r)	<i>Ordinationes</i> (fragm. 13v)
<i>Assignmentes ad studium</i> (fragm. 14r)	<i>Ordinationes</i> (fragm. 14v)
<i>Institutiones</i> (fragm. 15r)	<i>Ordinationes</i> (fragm. 15v)
<i>Institutiones</i> (fragm. 16r)	<i>Ordinationes</i> (fragm. 16v)

W kontekście tych obserwacji, nie sposób utrzymać wstępnej hipotezy T. Kaeppliego, że odnalezione w Monachium akta dotyczą jednej kapituły prowincjalnej. Dotychczas nie natrafiono bowiem na taki rodzaj czy egzemplarz akt dominikańskich, w których wbrew porządkowi i logice kilku-

krotnie i w różnych miejscach (np. na początku akt i na końcu) pojawiały by się *absolutiones* czy *assignationes ad conventum*. Trzeba zatem jednoznacznie stwierdzić, że w przypadku analizowanych 18 fragmentów mamy do czynienia z fragmentami kopii protokołów dwóch różnych kapituł prowincjalnych. Akta pierwszej z nich, obradującej w Opatowcu (fragm. 1r), zachowały się w 16 fragmentach (fragm. 1–16), natomiast ślady drugiej kapituły zawdzięczamy dwom fragmentom (fragm. 17 i 18).

Analiza historyczna

Istnienie dwóch kapituł prowincjalnych nie wyklucza możliwości, że łączyła je nie tylko osoba wspólnego pisarza, ale również zbliżone daty powstania. Analiza licznego grona osób wymienionych w *assignationes* oraz *suffragia*, pozwala już na wstępie poszukiwać ich genezy w ostatniej ćwierci XIV w. Występują tam postaci znanych skądinąd zakonników, m.in.: Jan Oczko¹⁵, lektor w Legnicy w 1378; Mikołaj Lipoldi¹⁶, lektor raciborski w 1382 r.; Henryk Strupicza¹⁷, lektor w Brzegu w 1399; szereg braci notowanych w innych dokumentach z 70. latami XIV w. — Mikołaj Lossa¹⁸, Piotr Stolcz¹⁹, Piotr Cukirnelle²⁰ i Jan Corsow²¹.

Jeżeli chodzi o doprecyzowanie chronologii pierwszej z kapituł, obradującej w Opatowcu istotną jest informacja o nominacjach trzech braci: Stefana na urząd lektora konwentualnego w konwencie krakowskim (fragm. 6v); Jana z Gliwic (*Glywicz*) na funkcję lektora sentencji w partykularnej szkole teologii w Brzegu (fragm. 12r); Mikołaja Ursi na lektora *naturarum* w raciborskiej szkole filozofii (fragm. 15r). Biografie wspomnianych trzech dominikanów są stosunkowo dobrze znane. Stefan zwany Zajączek²² został w 1378 r. skierowany na studia do Pragi, a następnie pełnił funkcje lektora krakowskiego i przeora, a w końcu również biskupa pomocniczego w diecezji krakowskiej. Zmarł w 1412 r. Wśród badaczy istnieją rozbieżności, co do początku jego lektoratu: M. Zdanek, bazując na pierwszej zapisce źródłowej na temat lektora Stefana zaproponował 1388 r., z kolei K. Kaczmarek przesunął ten moment na 1384 r., ponieważ w 1383 r. funkcje lektora krakowskiego sprawował jeszcze niejaki Piotr²³. W przypadku drugiego zakonnika Jana z Gliwic²⁴, wiemy że w 1383 r. jako członek klasztoru wrocławskiego, przebywał na studiach teologicznych w Kolonii, a na początku XV w. (1404, 1407 r.) pełnił funkcję inkwizytora śląskiego. Wzmiankowana w aktach opatowieckich nominacja na stanowisko lektora sentencji w Brzegu wprost poświadcza, że Jan powrócił ze studiów zagranicznych dopiero po 1383 r. Niewątpliwie zatem, biorąc pod uwagę poczynione obserwacje, genezy akt kapituły, podobnie jak daty kapituły prowincjalnej w Opatowcu należy poszukiwać najwcześniej w 1384 r. Poszukując natomiast *terminus ante quem*, decydujące argumenty odnajdujemy w biografii trzeciego z wymienionych dominikańskich lektorów — Mikołaja Ursi²⁵. Wiemy bowiem, że już w drugim półroczu 1385 pełnił on funkcję przeora w klasztorze oświęcimskim²⁶. Zapewne

¹⁵ Zob. Aneks, przyp. 41.

¹⁶ Zob. Aneks, przyp. 40.

¹⁷ Zob. Aneks, przyp. 24.

¹⁸ Asygnowany do klasztoru w Lublinie (fragm. 18r.). W 1372 z konwentu w Lewinie do Wrocławia, zob. *Zbiór formuł Zakonu Dominikańskiego*, ed. J. Woroniecki, J. Fijałek, Kraków 1938 [dalej:ZF], s. 88, nr 97; s. 110, nr 151.

¹⁹ Skierowany do klasztoru w Sandomierzu (fragm. 18r.). W 1378 r. został asygnowany do klasztoru w Cieszynie, zob. P. Kielar, *Organizacja*, s. 315.

²⁰ Skierowany do klasztoru w Lublinie (fragm. 18r.). Znany ze skierowania do klasztoru p.w. Marii Magdaleny w Sandomierzu, zob. ZF, s. 88, nr 95.

²¹ Wyznaczony na wizytatora klasztoru w Pozdawilku (fragm. 17v.). W 1372 r. został skierowany z klasztoru w Lewinie do Wrocławia, a w 1378 do klasztoru w Słupsku, zob. ZF, s. 110, nr 151; K. Kielar, *Organizacja*, s. 315.

²² Zob. Aneks, przyp. 21.

²³ Zob. K. Kaczmarek, *Szkoły*, s. 421, nr 75.

²⁴ Zob. Aneks, przyp. 31.

²⁵ Zob. Aneks, przyp. 29, 39.

²⁶ ZDMłp, t. 1, s. 228–229, nr 178.

po osiągnięciu tej godności, nigdy już nie powrócił do pracy dydaktycznej, w jednej ze szkół konwentualnych czy prowincjalnych. Nieco później bowiem spotykamy go na stanowisku przeora krakowskiego (po 1396–1403), ponownie oświęcimskiego (1413), a w latach 1415–1417 stanął również na czele nowopowstałej separatystycznej prowincji dolnoniemieckiej²⁷. Podsumowując wszystkie powyższe dane, możemy z dużym prawdopodobieństwem stwierdzić, że odnalezione akta kapituły prowincjalnej w Opatowcu powstały w roku 1384.

Co się tyczy fragmentów akt drugiej kapituły (fragm. 17–18) w badaniach chronologicznych niezwykle pomocną okazuje się część poświęcona zobowiązaniom mszalnym za żywych dobrodziejów polskich dominikanów (fragm. 17r, 18r). Niestety, zachowały się one w bardzo złym stanie i na obecnym etapie badań udało się odczytać imiona zaledwie kilku osobistości. Wśród postaci poleconych modlitwom braci zostali wymienieni król Władysław Jagiełło i jego małżonka Jadwiga (fragm. 18v). Ustalenie zatem pewnych, ale zarazem dość szerokich ram chronologicznych postania interesujących nas akt nie rodzi problemów: marzec 1386 r. i lipiec 1399 r. (śmierć Jadwigi). W doprecyzowaniu datacji nie pomaga obecność w *suffragia vivorum* postaci Piotra II Świnki ([...] *pro domino Swynka*), kasztelana rypińskiego (od 1371 r.), zmarłego około 1402 r.²⁸ Natomiast istotna jest wzmianka o przeoryszy dominikańskiego klasztoru w Raciborzu — Ofce. Niewątpliwie chodzi tutaj o Ofkę Walter (Walteryinnen) z Kietrza, poświęconą na tym stanowisku w latach 1381–1387 (fragm. 18v)²⁹. Niestety, na obecnym etapie badań, nie sposób stwierdzić, kiedy dokładnie przestała pełnić ten urząd oraz nie mamy żadnych informacji o przeorysach dominikańskich z lat dziewięćdziesiątych XIV w. W świetle powyższych obserwacji niepodważalny *terminus a quo* powstania akt drugiej kapituły należy ustalić na rok 1386. Z kolei, biorąc pod uwagę zwyczaj odbywania kapituł prowincjalnych we wrześniu na św. Michała (29 IX), datą graniczną mógłby być najpóźniej rok 1398. Być może zatem chodzi tutaj o kapitułę, która odbyła się w 1388 r., zaraz po kapitule generalnej we Vienne, ale równie prawdopodobne jest przypuszczenie, że mamy do czynienia z jedną z co najmniej trzech kapituł, które obradowały w dalszych latach XIV w.³⁰ W rozwiązaniu tej trudności, niezbędne będzie przede wszystkim dalsze rozpoznanie biografii Ofki i ustalenie momentu zakończenia przez nią przeoratu w Raciborzu.

Dalsza część niniejszego studium zostanie poświęcona wyłącznie analizie fragmentów 1–16, czyli akt kapituły w Opatowcu. Pominięcie pozostałych dwóch fragmentów 17 i 18 wynika przede wszystkim z bardzo złego stanu ich zachowania i konieczności dodatkowych specjalistycznych badań. Mogę tylko wyrazić nadzieję, że w niedalekiej przyszłości zostaną one udostępnione w postaci osobnej publikacji.

W opublikowanym w 2011 r. artykule na temat średniowiecznego klasztoru dominikanów w Opatowcu wyraziłem następującą opinię: „Miejscowa wspólnota nigdy nie znalazła się w centrum życia prowincji zakonnej, choćby za sprawą organizacji którejs z licznych średniowiecznych kapituł prowincjalnych”³¹. W świetle odkrycia polskich akt kapituły z 1384 r. oraz nowych ustaleń powyższego stwierdzenia nie da się utrzymać.

Jak wiemy, w 1384 r. delegaci braci dominikanów z całej prowincji polskiej zebrał się na kapitule w jednym z najmniejszych dominikańskich klasztorów kontraty małopolskiej — w Opatowcu. Należy

²⁷ O podziale prowincji polskiej w latach 1415–1417 zob. J. Kłoczowski, *Dominikanie polscy na Śląsku w XIII–XIV wieku*, Katowice 1957, s. 197–202; R. Kubicki, *Środowisko dominikanów kontraty pruskiej od XIII do połowy XVI wieku*, Gdańsk 2007, s. 32–34.

²⁸ Zob. B. Możejko, *Ród Świnków na pograniczu polsko–krzyżackim w średniowieczu*, Gdańsk 1998, s. 87–103.

²⁹ Zob. A. Barciak, *Eufemia, księżniczka opawsko–raciborska, dominikanką raciborską w drugiej połowie XIV wieku*, w: *Scriptura, diploma, sigillum*, red. J. Zdrenka, J. Karczewska, Zielona Góra 2009, s. 303–308; tenże, *Skład osobowy klasztoru Dominikanek raciborskich w średniowieczu*, w: *Sanctimoniales. Zakony żeńskie w Polsce i Europie Środkowej (do przelomu XVIII i XIX wieku)*, red. A. Radzimiński, D. Karczewski, Z. Zyglewski, Bydgoszcz–Toruń 2010, s. 333–341

³⁰ ACP, s. XXV, s. 16. W 1393 r. odbyła się najprawdopodobniej kapituła w Poznaniu

³¹ T. Gałuszka, *Ekonomia w małej wspólnocie zakonnej. Dominikanie w Opatowcu w latach 1283–1526*, w: *„Inter oeconomiam coelestem et terrenam”. Mendykanci i zagadnienia ekonomiczne*, red. W. Długokęcki i in., Kraków 2011, s. 434.

zauważyć, że jeszcze do niedawna w literaturze przedmiotu problematyce średniowiecznych dominikanów opatowieckich poświęcone było kilka linijek tekstu³². W ostatnich latach, odpowiadając na postulat badań nad małymi wspólnotami zakonnymi, podjąłem się wstępnego rozpoznania dziejów tego klasztoru i opracowałem takie tematy jak geneza konwentu, skład osobowy, zaplecze gospodarcze oraz późnośredniowieczna działalność duszpasterska³³. W tym miejscu przypomnę tylko najważniejsze ustalenia, dotyczące historii dominikanów w Opatowcu, przy czym ze względu na interesujące nas akta kapituły prowincjalnej z 1384 r., prezentację ograniczę głównie do XIV wieku.

Dnia 10 sierpnia 1283 r. w krakowskiej kancelarii Leszka Czarnego dominikanie krakowscy otrzymali akt fundacyjny otwierający ich nową placówkę w Opatowcu. Chociaż sam Opatowiec nie był wielkim ośrodkiem miejskim, to jednak miał kilka ważnych atutów, które czyniły go atrakcyjnym w polityce fundacyjnej dominikanów polskich. Ważne było zarówno samo położenie przy najważniejszej arterii komunikacyjnej Małopolski — drodze z Krakowa do Sandomierza, w których to miastach dominikanie mieli już swoje wspólnoty, jak i realne podstawy jego rozwoju gospodarczego i demograficznego. Ponadto usytuowanie Opatowca ułatwiało i intensyfikowało działalność duszpasterską w północnej części państwa Leszka Czarnego. Zgodnie z aktem fundacyjnym dominikanie nie otrzymali istniejącej świątyni lub jakichś zabudowań, a jedynie grunt pod budowę kościoła, klasztoru oraz cmentarza. Kościół otrzymał wezwanie św. Piotra męczennika. W źródłach XIV-wiecznych klasztor opatowiecki pojawia się po raz pierwszy w powstałych około drugiej ćwierci XIV w. *Miracula Sanctae Kyngae*. Następne informacje pojawiły się w dwóch dokumentach, w których dobroczyńcy publicznie potwierdzili swoją darowiznę na rzecz miejscowych dominikanów. Pierwszy z nich informował, że w 1383 r. niejaki Stanisław Wicierz, mieszczanin opatowiecki, przekazał braciom kaznodziejom jatkę rzeźniczą³⁴. Natomiast drugi dokument, wystawiony cztery lata później (8 III 1387), poświadcza przekazanie dominikanom przez mieszkankę Opatowca Elżbietę, wdowę po zmarłym Radzoni, prawa własności do ogrodu³⁵. Pojawienie się tych dwóch zapisów właśnie w osiemdziesiątych latach XIV w. najprawdopodobniej nie było — jak zobaczymy nieco dalej — przypadkowe. Co się tyczy samych mieszkańców konwentu w Opatowcu w XIV w., to dotychczas udało się zidentyfikować zaledwie 10 członków konwentu. O większości z nich, oprócz faktu skierowania do klasztoru w Opatowcu, brak innych informacji. Szerzej znana jest jedynie postać Jana Biskupca, późniejszego regensa *studium generale* w Krakowie, prowincjała polskiej prowincji dominikanów, współpracownika króla Władysława Jagiełły, a od 1417 r. również biskupa chełmskiego³⁶.

W tym miejscu możemy postawić niezwykle interesującą kwestię: dlaczego wybrano klasztor w Opatowcu na organizację tak dużego, jak również prestiżowego przedsięwzięcia? Należy pamiętać, że kapituła prowincjalna gromadziła przynajmniej po dwóch przedstawicieli z każdego domi-

³² Zob. A. Bzowski, *Propago Divi Hyacinthi Thaumaturgi Poloni seu de rebus praeclarae gestis provinciae Poloniae Ordinis Praedicatorum*, Venetis 1606, s. 5; M. Siejkowski, *Dni roczne świętych, błogosławionych zakonu kaznodziejskiego także z opisaniem kościołów i klasztorów Prowincji Polskiej*, Kraków 1743, ark. 6; F. Nowowiejski, *Phaenix decoris et ornamenti provinciae Poloniae s. ordinis Praedicatorum*, Posnaniae 1752, s. 236; W. Teleżyński, *De rebus Provinciae Poloniae S. Hyacinthi Ordinis Praedicatorum*, BKórń., rkps I F 93, s. 143; S. Barącz, *Rys dziejów Zakonu Kaznodziejskiego*, Lwów 1861, s. 317; J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w pińczowskiem, skalbmierskiem i wiślickiem*. Marjówka 1927, s. 214–215; S. Kutrzeba, *Przyczynek do dyplomatyki polskiej wieku XIII*, Kwart. Hist, 12, 1898, s. 88–99; J. Kłoczowski, *Dominikanie polscy na Śląsku*, s. 302; S.M. Przybyszewski, A. Bienias, S.J. Łukasik, *Opatowiec — tysiąc lat dziejów*, Kielce 2000, s. 51–52; A. Bues, *Die Aufzeichnungen des Dominikaners Martin Gruneweg (1562–ca. 1618)*, Wiesbaden 2008, s. 835, 1457.

³³ Zob. T. Gałuszka, *Dominikanie w Krakowie czy w Opatowcu? W poszukiwaniu pierwszego Bractwa Różańcowego w średniowiecznej Małopolsce*, „Nasza Przeszłość”, 113, 2010, s. 281–296; tenże, *Ekonomia w małej wspólnocie zakonnej*, s. 433–455.

³⁴ ZDMłp., t. 5, nr 1494.

³⁵ Tamże, nr 1495.

³⁶ Zob. T. Graff, *Episkopat monarchii jagiellońskiej w dobie soborów powszechnych XV wieku*, Kraków 2008, s. 302–305, M. Zdanek, *Regensi dominikańskiego studium generalnego w Krakowie do 1596 r.*, „Przegląd Tomistyczny”, 16, 2010, s. 111–112.

nikańskiego konwentu, znajdującego się w granicach danej prowincji³⁷. W przypadku 40 polskich konwentów, tworzących polską prowincję dominikanów pod koniec XIV w., tego typu zgromadzenie braci musiało liczyć ponad 80 osób. Władze prowincji zazwyczaj wybierały klasztory odpowiednio przygotowane tak lokalowo jak i finansowo np. w Krakowie, Wrocławiu, Płocku, Sandomierzu, Raciborzu, Brzeg. Klasztor w Opatowcu — jak udało się dotychczas ustalić — nie był ani klasztorem wielkim, ani zamożnym, a zatem powodów zwołania w nim kapituły należy poszukać gdzie indziej.

Główną zaletą Opatowca było wspomniane wcześniej dogodne położenie na trasie Kraków–Sandomierz. W kwestiach finansowych, Opatowiec — na wzór niewielkiego Żmigrodu³⁸ — najprawdopodobniej utrzymywał ściśle kontakty z Krakowem. Relacje te mogły owocować zarówno udzieleniem konkretnej pomocy materialnej jak i wsparciem merytorycznym przy organizacji kapituły. Ponadto, nie bez znaczenia była również przychylność i hojność mieszkańców Opatowca. Świadectwem sympatii ze strony lokalnej społeczności, są choćby wzmiankowane już hojne nadania, które otrzymał tutejszy klasztor w 1383 r. i 1387 r. Można także przypuszczać, że opatowiecka wspólnota była odpowiednio zintegrowana i przygotowana do sprostania podjętemu wyzwaniu, a co więcej — tworzyli ją wyróżniający się zakonnicy. Hipotezę tę uwiarygodnia choćby informacja, jaką znajduje się w odnalezionych w Monachium aktach drugiej kapituły (1388–1399). To właśnie z tej wspólnoty pochodził dominikanin Piotr³⁹, który miał wizytować najstarszy klasztor prowincji i zarazem najważniejszy w kontracie małopolskiej — konwent św. Trójcy w Krakowie. Warto również pamiętać, że to w Opatowcu w dziewięćdziesiątych latach XIV w. pierwsze kroki w życiu zakonnym stawiał wspomniany już przyszły regens dominikański i biskup chełmski Jan Biskupiec⁴⁰. Na koniec, wspomnijmy jeszcze o jednym argumencie, który nie mógł być nie zauważony przez osoby wybierające Opatowiec na miejsce obrad kapituły, mianowicie przypadający w 1383 r. jubileusz setnej rocznicy przybycia dominikanów do tego miasta.

Zasadnicze elementy treści akt kapituły w Opatowcu z 1384 roku

Akta kapituły w Opatowcu z 1384 r. zachowały się w postaci 16, zapisanych dwustronnie, pergaminowych pasków, tematycznie obejmujących 6 części dominikańskiego formularza. Brakuje końcowej części akt, zawierającej m.in. *poenitentiae, suffragia vivorum et defunctorum* oraz *epilogus*. Pomimo fragmentaryczności tego materiału źródłowego, otrzymujemy szereg danych, które w wielu przypadkach radykalnie zmieniają naszą dotychczasową wiedzę na temat polskich dominikanów w XIV w. Ponieważ analiza tych informacji i poszczególnych zagadnień była już przedmiotem odrębnych studiów⁴¹, dlatego też w tym miejscu ograniczę się tylko do prezentacji najważniejszych treści omawianych akt.

Zaraz po krótkim *prologus* (fragm. 1r), składającym się z inwokacji werbalnej i adresu kapituły — czyli konwent św. Piotra Męczennika w Opatowcu, natrafiamy na kilka anonimowych *absolutiones* — z urzędu przeora zostali odwołani bracia w co najmniej 7 klasztorach, w tym w Płocku, Warce i Żninie (fragm. 2r, 3r, 4r, 6r). Niezwykle ważne są fragmenty, zawierające informacje na temat 33 braci przeniesionych do nowych klasztorów tak z racji zmiany konwentu (fragm. 1v, 2v, 3v,

³⁷ Na temat średniowiecznych dominikańskich kapituł prowincjalnych zob. G.R. Galbraith, *The Constitution of the Dominican Order 1216 to 1360*, Manchester 1925, s. 53–84.

³⁸ Zob. B. Mazur, *Klasztor dominikanów w Nowym Żmigrodzie*, w: *Christianitas et cultura Europae. Księga jubileuszowa profesora Jerzego Kłoczowskiego*, red. H. Gapski, Lublin 1998, s. 299–309.

³⁹ Występuje w aktach drugiej kapituły prowincjalnej, zob. Monachium, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 29845/2, fragm. 17v.

⁴⁰ Zob. przyp. 36.

⁴¹ Na temat szkolnictwa dominikanów polskich w XIV w. w świetle odkrytych akt opatowieckich, zob. T. Gałuszka, *Szkolnictwo konwentualne i partykularne w strukturach polskiej prowincji dominikanów XIV stulecia. Nowe ujęcie w świetle nowych źródeł*, *Rocz. Hist.*, 78, 2012, s. 191–211.

4v, 5v), jak i skierowania do prowincjalnych i ogólnozakonnych ośrodków studiów (fragm. 6v, 7r, 8r, 9r, 10r, 11r, 12r, 13r, 14r). *Assignationes ad studia* obejmują listę w większości dotychczas nieznaną 25 zakonników. Ponadto, dowiadujemy się o istnieniu różnego typu prowincjalnych studiów w klasztorach: w Krakowie, Wrocławiu, Elblągu, Legnicy, Świdnicy, Toruniu, Brześciu Kujawskim, Raciborzu, Brzegu i Gryfii. Warto zauważyć, że wśród asygnowanych braci odnajdujemy m.in.: imię i nazwisko pierwszego znanego lektora konwentu opolskiego — Jana *Moceczko*; pierwszego znanego lektora konwentu sieradzkiego — Jana; trzeciego znanego lektora konwentu poznańskiego o przydomku Krakowic (*Cracowicz*); drugiego znanego lektora konwentu sandomierskiego — Aleksego. Ostatnie *assignationes ad studia* dotyczyły wysłania dwóch braci Rudolfa i Pawła na studia zagraniczne (fragm. 14r). Ze względu na skomplikowaną sytuację w podzielonym schizmą Kościele oraz zakonie dominikańskim, bracia — co zostało mocno podkreślone — mieli odbyć swoją naukę nie w Paryżu, ale w znajdującym się w obediencji rzymskiej studium generalnym w Bolonii. Kolejne fragmenty (fragm. 15r, 16r) dotyczą nominacji 5 braci na stanowisko kaznodziejów generalnych: Mikołaja Ursi, Mikołaja Lupi, Wilhelma z Gdańska, Mikołaja Lipoldi i Jana Oczkę. Są to — na obecną chwilę — pierwsi znani kaznodzieje generalni w polskiej prowincji dominikanów⁴². Akta kapituły w Opatowcu kończą mocno uszkodzone i wybrakowane *ordinationes* (fragm. 7v, 8v, 10v, 11v, 12v, 13v, 14v, 15v, 16v), w których zawarto zarządzenia odnoszące się do życia liturgicznego i dyscypliny zakonnej. Ojcowie kapitulni m.in. przypomnieli braciom ze wspólnoty toruńskiej o obowiązku zachowania przypisanych prawem zakonnym odpowiednich norm liturgicznych (fragm. 7v) oraz przełożonym wspólnot klasztornych — o spożywaniu posiłków wraz z braćmi w refektarzu (fragm. 15v, 16v)⁴³. Na koniec, warto jeszcze zwrócić uwagę na tekst jednego z postanowień kapituły prowincjalnej w Opatowcu (fragm. 10v), w którym odnajdujemy wyraźne nawiązania do dzieła *Summa contra gentiles*, autorstwa św. Tomasza z Akwinu⁴⁴.

Zasady edycji

Przy opracowaniu akt z Opatowca kierowałem się zasadniczo projektem instrukcji wydawniczej Adama Wolffa⁴⁵ wraz z uwagami, które zaproponował Maciej Zdanek w przygotowanej przez siebie edycji fragmentu akt kapituły prowincjalnej z 1338 r.⁴⁶ tj.: rozwiązywanie wszystkich występujących w tekście abrewiacji; wierne oddanie pisowni włącznie z zachowaniem „u” i „v”; zastosowa-

⁴² Na temat *praedicatorum generales* w średniowiecznym zakonie dominikańskim, zob. H. Ch. Scheeben, *Prediger und Generalprediger im Dominikanerorden des 13. Jahrhunderts*, „Archivum Fratrum Praedicatorum”, 31, 1961, s. 112–141.

⁴³ Odnajdujemy tu echo konstytucji zakonnych oraz licznych XIV-wiecznych zarządzeń kapituł generalnych w sprawie spożywania posiłków w refektarzu, zob. *Constitutiones Ordinis Fratrum Praedicatorum*, dist. I, cap. 7, w: R. Creytens, *Les constitutions des frères prêcheurs dans la redaction de s. Raymond de Peñafort (1241)*, „Archivum Fratrum Praedicatorum”, 18, 1948: „In domibus nostris non sint nisi duo loca in quibus comedant debiles uel infirmi, unus carniū et alius ciborum aliorum, nisi sit evidens necessitas, uel urgens infirmitas. Similiter nec alii fratres comedant nisi in communi refectorio, uel hospitium domo”. Zob. także zarządzenia kapituł generalnych z Barcelony (1323r.) i Walencji (1337r.) — *Acta capitulorum generalium ordinis Praedicatorum (1304–1378)*, t. 2, wyd. B. M. Reichert, *Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum historica*, t. 4, Romae–Stuttgartiae 1899, s. 146: „Quoniam multa religionis dissipatio sequitur, cum priores a sequela communitatis notabiliter se ab sentant, volumus et ordinamus, quod priores, qui quantum ad chorum, refectorium et dormitorium communia non sequuntur, per priores provinciales in penam a suis officiis absolvantur”; [s. 247]: „Cum ex sequela communitatis refectorii cetera observantiae regulares quamplurimum reformentur, volumus et ordinamus, quod priores et suppriorum refectorium continent, nec ab ipso se absentent, nisi ex causa multum necessaria et urgente”.

⁴⁴ Zob. Thomas de Aquino, *Summa contra gentiles*, lib. 3, c. 120 (Editio Leonina, Romae 1926, t. 14, s. 372^b): „Et autem quoddam speciale beneficium quod homo a Deo summo percipit, scilicet creationis suae, ostensum enim est in secundo libro quod solus Deus creator est. Debet ergo homo aliquid Deo speciale reddere in recognitionem beneficii specialis. Et hoc est latraie cultus”.

⁴⁵ Zob. A. Wolff, *Projekt instrukcji wydawniczej dla pisanych źródeł historycznych do połowy XVI wieku*, St. Źródł., 1, 1957, s. 155–181.

⁴⁶ Zob. M. Zdanek, *Fragment*, s. 269.

nie znaku \hat{abc} na oznaczenie tekstu nadpisanego; zastosowanie znaku \bar{abc} na oznaczenie tekstu przekreślonego. Najważniejszymi odstępstwami od proponowanych przez A. Wolffa i M. Zdanka zasad to:

1. brak oznaczenia ubytków odpowiednią liczbą kropek;
2. sygnalizowanie wybrakowania tekstu za pomocą następujących dwóch znaków:
 - a. zastosowanie znaku [...] na pojedyncze wyrazy (lub fragmenty tekstu) niemożliwe do odczytania w wyniku uszkodzenia tekstu;
 - b. zastosowanie znaku /.../ na pojedyncze wyrazy (lub fragmenty tekstu) niemożliwe do odczytania w wyniku przycięcia marginesu;
3. sygnalizowanie zakończenia poszczególnych linii tekstu oraz pozostawienia niezapisanego fragmentu o wymiarach linii tekstu za pomocą znaku: |.

Dodać należy jeszcze, że pisarz akt opatowieckich notował imiona asygnowanych braci w dwóch przypadkach gramatycznych: mianowniku i bierniku. Nieregularność ta została zachowana w edycji, aczkolwiek w przypadkach wątpliwych abrewiacje imion zostały rozwiązywane w bierniku.

**Fragments of Fourteenth-century Acts of the Provincial Chapters of the Polish Dominicans
in the Collections of Bayerische Staatsbibliothek in Munich.
Provincial Chapter in Opatowiec in 1384**

The prime object of this study is an historical and codicological analysis of fragments of acts of the fourteenth-century provincial chapters of the Polish Dominicans. The acts in question were discovered in 1977 by T. Kaeppli OP while working at the Munich Bayerische Staatsbibliothek, and studied by the author in as late as 2012. This is a collection of 18 parchment fragments (call no. Clm. 29645/2). Codicological analysis enabled the author to demonstrate that they pertain to two provincial chapters: the acts of the first, debating in 1384 in Opatowiec, are preserved on 16 narrow pieces of parchment, and the text of the second chapter from the last quarter of the fourteenth century is preserved in two fragments. The author also presented an edition of a text from the provincial chapter in Opatowiec from 1384.

II. EDYCJA TEKSTU

Fragmenty akt kapituły prowincjalnej dominikanów polskich w Opatowcu z 1384 roku

Podstawa edycji: München, Bayerische Staatsbibliothek, Clm. 29645/2, fragm. 1–16.

[Jednostka tekstowa nr Ir: Prologus, Absolutiones]

<p>././ Amen. Hec sunt acta prouincialia apud Opathowicz¹ celebrati anno Domini ././ </p> <p> </p>	1r
<p> </p> <p> </p> <p>Ploczensi² cui commitimus uicem donec prior electus fuerit et confirmatus et presens extiterit in eodem </p>	2r

[Jednostka tekstowa nr IIr: Absolutiones]

<p>Opoliensi³ </p>	3r
<p>Posznaniensi⁴ ././ </p> <p>Warczensi⁵ et assignamus eum conuentui Sochoczewensi⁶ </p> <p>Znenensi⁷ et assignamus ibi Nicolaum Rutheni de conuentu Culmensi⁸ cui committimus uices donec prior ././ </p>	4r

[Jednostka tekstowa nr IIIr]

<p> </p> <p> </p>	5r
-------------------	----

¹ Opatowiec, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Piotra z Werony, ufundowanym w 1283 r. zob. bibliografia w niniejszym studium, przyp. 32–33.

² Płock, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Dominika, ufundowanym przed 1234 r., zob. Z. Kuźniewska, *Dominikanie w Płocku*, „Studia Mazowieckie”, 1–2, 2011, s. 89–100.

³ Opole, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Wojciecha, ufundowanym przed 1295 r., zob. A. Pobóg–Lernartowicz, *Podstawy materialne klasztoru dominikanów w Opolu w średniowieczu i u progu czasów nowożytnych*, w: *Inter oeconomiam coelestem et terrenam*, s. 361–376; też, *Zaginiona średniowieczna Kronika dominikanów opolskich*, „Studia Teologiczno–Historyczne Śląska Opolskiego”, 31, 2011, s. 323–331.

⁴ Poznań, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Dominika, ufundowanym w latach 1231–1244, zob. *liczne studia w ramach tomu: Nasi dominikanie*, red. J. Wiesiołowski, Poznań 2004.

⁵ Warka, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Stanisława, ufundowanym ok. 1285 r., zob. M. Kowalczyk, *Dysputa teologiczna u dominikanów w Warce w 1468*, „Przegląd Tomistyczny”, 3, 2003, s. 171–174.

⁶ Sochaczew, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Mikołaja, ufundowanym ok. 1290 r., zob. J. Kłoczowski, *Dominikanie polscy na Śląsku*, s. 305–305.

⁷ Żnin, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Jana Chrzyciela, ufundowanym w latach trzydziestych XIV w. zob. A. Hoffmann, *Żnińscy dominikanie*, *Żnin* 1992; D. Karczewski, *Z Początków dziejów klasztoru dominikanów w Żniniu*, „Żnińskie Zeszyty Historyczne”, 12, 1994, s. 42–49.

⁸ Chełmno, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Piotra i Pawła, ufundowanym przed 1244 r., zob. M. G. Zieliński, A. Soborska–Zielińska, *Kościół świętych Piotra i Pawła w Chełmnie, Pelplin* 2005; R. Kubicki, *Środowisko dominikanów*, s. 23–24.

[Jednostka tekstowa nr IVr: Prologus, Absolutiones]

././ monebit donec etc.	6r
././ de conuentu Wratislawiensi ⁹ committimus sibi uices etc.	

[Jednostka tekstowa nr Iv: Assignationes ad conventum]

de Thorune. Posznaniensi¹⁰ assignamus fratrem Albertum sacerdotem de conuentu Ploczensi¹¹ . Elbyensi ¹² et assignamus ././	Iv
Cunczil de conuentu Norborgensi ¹³ . Boleslouiensi ¹⁴ et assignamus fratrem Franciscum Grolot	
de Wratislawia. Legniczensi¹⁵ et assignamus fratrem . Boruta de ././	2v
de Swidnicz. Swidniczensi ¹⁷ et assignamus fratrem Nicolaum Flechser de Crosna et fratrem Johannem ././	

[Jednostka tekstowa nr IIv: Assignationes ad conventum]

././ Wenczesslaum de Legnicz	3v
././ [...]rensi Camiensi ¹⁸ et assignamus fratrem Nicolaum delec Beler de Legnicz et fratrem Nicolaum	4v

[Jednostka tekstowa nr IIIv: Assignationes ad conventum]

Crosnensi ¹⁹ et assignamus fratrem ././	5v
--	----

⁹ Wrocław, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Wojciecha, ufundowanym w 1226 r., zob. K. Kaczmarek, *Konwent dominikanów wrocławskich w późnym średniowieczu*, Wrocław 2008; W. Kucharski, „Beatus Ceslaus natiōne Polonus”. *Dzieje kultu błogosławionego Czesława*, Kraków 2012.

¹⁰ Zob. Aneks, przyp. 4.

¹¹ Zob. Aneks, przyp. 2.

¹² Elbląg, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. NMP, ufundowanym w 1238 r., zob. G. Nawrońska, *Dominikanie w średniowiecznym Elblągu*, w: *Dominikanie. Gdańsk–Polska–Europa*, s. 321–334; R. Kubicki, *Środowisko dominikanów*, s. 25–26.

¹³ Inśk, (niem. Nörenberg), miasto z konwentem dominikańskim, ufundowanym po 1334 r., zob. J. Kłoczowski, *Dominikanie polscy nad Bałtykiem w XIII wieku*, w: *Polska prowincja dominikańska*, Poznań 2008, s. 113.

¹⁴ Bolesławiec, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Krzyża, ufundowanym w latach 1264–1272, zob. K. Zawadzka, *Biblioteki klasztorne dominikanów śląskich (1239–1810)*, Wrocław 1999, s. 64–69.

¹⁵ Legnica, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Krzyża, ufundowanym przed 1278 r., zob. K. Zawadzka, *Biblioteki klasztorne*, s. 79–81.

¹⁶ Oświęcim, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Krzyża, ufundowanym po 1283 r., zob. P. Stanko, *Dzieje klasztoru dominikańskiego*, s. 135–145.

¹⁷ Świdnica, miasto na Śląsku z konwentem dominikańskim przy kościele św. Krzyża, ufundowanym przed 1300 r., zob. K. Moszumański, *Dominikanie w Świdnicy*, w: *Zbawienie przez miłosierdzie i prawdę. Księga pamiątkowa ku czci J.E. ks. bpa prof. dra hab. Ignacego Deca z okazji 65-lecia urodzin, 40-lecia kapłaństwa i 5-lecia sakry biskupiej*, red. J. Michalczewski. Świdnica 2009, s. 409–417.

¹⁸ Kamień Pomorski, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Idziego, ufundowanym w latach 1227–1229, zob. J. Kłoczowski, *Dominikanie polscy nad Bałtykiem w XIII wieku*, w: *Polska Prowincja Dominikańska*, s. 107–111.

¹⁹ Krosno (nad Odrą), miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Krzyża, ufundowanym przed 1285 r., zob. J. Karczewska, *Uwagi do dziejów klasztoru dominikanów w Krośnie Odrzańskim w średniowieczu*, w: „*Scriptura, diploma, sigillum*”, s. 69–74.

[Jednostka tekstowa nr IVv: Assignationes ad studia]

 Studia theologie ponimus in hiis conuentibus. Cracowiensi ²⁰ pro lectore fratrem Stephanum ²¹ /.../ 	6v
---	----

[Jednostka tekstowa nr Vr: Assignationes ad studia]

Studia philosophie ponimus in hiis conuentibus. In conuentu Elbyinsi ²² pro lectore sententiarum /.../	7r
fratrem Iohannem Munc, pro lectore artium fratrem Iohannem cr[...].now ^Crucenow^. Legniczensi ²³ pro lectore /.../ artium fratrem Henricum Strupicz ²⁴	8r

[Jednostka tekstowa nr VIr: Assignationes ad studia]

fratrem Nicolaum Trebnicz. Swidniczensi ²⁵ et legat qui prius, pro cursore qui prius pro /.../ pro lectore artium fratrem Iohannem de Legnicz cui assignamus hos studentes /.../	9r
/.../singuli, fratrem Nicolaum Schof, fratrem Nicolaum Forstenow ibidem. Thoruniensi ²⁶ et assignamus pro lectore /.../ Brestensi ²⁷ pro magistro studentium fratrem Iohannem Lupi, pro lectore artium fratrem Albertum de Gdancz /.../	10r
[pro magistro] studentium frater Wilhelmus, pro lectore artium fratrem Pe[...].sarcois ^Petrum Sarconis^. In conuentu Rathiboriensi ²⁸ pro cursore fratrem Petrasco, pro magistro studentium fratrem Nicolaum Ursi ²⁹ , pro lectore artium /.../	11r

²⁰ Kraków, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Trójcy, założonym w latach 1221–1222, zob. T. Gałuszka, M. Zdanek, „Krakowskie” bulle rekomendacyjne Grzegorza IX a początki dominikanów polskich, „Studia Źródłoznawcze”, 44 (2006), s. 49–65.

²¹ Najprawdopodobniej tożsamy ze Stefanem Zajączkiem, zob. M. Zdanek, Stefan zwany Zajączek, w: PSB, t. 43, Warszawa–Kraków 2004–2005, s. 145–147; K. Kaczmarek, Szkoły, s. 423, nr 88.

²² Zob. Aneks, przyp. 12.

²³ Zob. Aneks, przyp. 15.

²⁴ Henryk Strupicz, lektor w klasztorze w Brzegu (1399), zob. K. Kaczmarek, Szkoły, s. 408, nr 20.

²⁵ Zob. Aneks, przyp. 17.

²⁶ Toruń, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Mikołaja, ufundowanym w 1263 r., zob. T. Jasiński, Początki klasztoru dominikańskiego w Toruniu, Zapiski Historyczne, 54, 1989, z. 4, s. 23–33; R. Kubicki, Środowisko dominikanów, s. 26.

²⁷ Brześć Kujawski, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Michała, ufundowanym w czterdziestych latach XIV wieku, zob. A. Andrzejewska, L. Kajzer, Klasztor dominikanów w Brześciu Kujawskim, w: Klasztor w mieście średniowiecznym i nowożytnym, red. M. Derwich, A. Pobóg–Lenartowicz, Wrocław–Opole 2000, s. 533–558.

²⁸ Racibórz, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Jakuba, ufundowanym przed 1246 r., zob. A. Barciak, Książęta raciborscy a klasztory dominikańskie w Raciborzu, w: Święty Jacek Odrowąż, s. 115–123; tenże, Podstawy ekonomiczne obu klasztorów dominikańskich w Raciborzu w średniowieczu, w: Inter oeconomiam coelestem et terrenam, s. 377–395.

²⁹ Mikołaj Ursi (Ursus, Ursium, Bear, Bar) z Oświęcimia, przeor oświęcimski (1385–1386, 1413), krakowski (1402–1403), współprowincjał kontraty śląskiej, pruskiej i kaszubskiej (1415–1417), Zob. J. Fijałek, Dwaj dominikanie krakowscy. Jan Biskupiec i Jan Falkenberg, w: Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera, t. 1, Lwów 1925, s. 271–348; M. Zdanek, Szkoły i studia dominikanów krakowskich w średniowieczu, Warszawa 2005, s. 95–96, przyp. 47.

[Jednostka tekstowa nr VIIIr: Assignationes ad studia]

In conuentu Bregnensi ³⁰ pro lectore sententiarum fratrem Iohannem Glywicz ³¹ , pro magistro studentium /.../ Sandomieriensi ³² pro lectore frater Alexius. In Syradia ³³ pro lectore fratrem Iohannem /.../	12r
aurifabri Laurencii. Opoliensi ³⁴ pro lectore fratrem Iohannem Moceczko. Posznanensi ³⁵ /.../ Cracowicz. Grypswaldensi ³⁶ pro magistro studentium frater Bertoldus Vole /.../	13r
Studio p bononiensi loco Parisius assignamus fratrem Rudolphum ³⁷ et fratrem Paulum ³⁸ /.../	14r

[Jednostka tekstowa nr VIIIr: Institutiones praedicatorum generalium]

/.../ Nicolaum Ursi ³⁹ /.../ Nicolaum Lupi et fratrem Wilhelmum de Gdancz	15r
/.../ Lipoldy ⁴⁰ et frater Iohannes Oczkonis ⁴¹ 	16r

[Jednostka tekstowa nr Vv: Ordinationes]

/.../is conuentibus [...] quod [...] /.../ [conue]rsationibus friuolis, fratres ad surgendum se disponant et stando officium de beata Virgine /.../uallo. Fratres omnes de Thorune ⁴² compellant facto signo a prelato inclinent profunde	7v
/.../usa prout docet nostra <i>Constitutio</i> ⁴³ obseruare et quicumque ab officio uirginis gloriose necnon et choro /.../ [...] excusauit ipso die in pane et aqua abstineat et per tres dies ab ingressu ciuitatis co[...] /.../	8v.

³⁰ Brzeg, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Krzyża, ufundowanym w trzydziestych latach XIV w., zob. A. Schaub, *Urkundliche Geschichte der Gründung und erste Entwicklung der deutschen Stadt Brieg. Ein Beitrag zur Kolonisationsgeschichte Schlesiens*, Breslau 1934, s. 210; K. Zawadzka, *Biblioteki klasztorne*, s. 75–81.

³¹ Jan z Gliwic, w latach 80. XIV w. przebywał na studiach teologicznych w Kolonii, pełnił urząd lektora w konwencie we Wrocławiu, a na początku XV w. był śląskim inkwizytorem, zob. K. Kaczmarek, *Szkoły*, s. 409, nr 26.

³² Sandomierz, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Jakuba, ufundowanym w 1226 r., zob. D. Burdzy, *Majątek dominikańskich klasztorów św. Jakuba i św. Marii Magdaleny w Sandomierzu do końca XVI wieku*, w: *Inter oeconomiam coelestem et terrenam*, s. 333–360.

³³ Sieradz, miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Stanisława, ufundowanym przed 1250 r., zob. G. Wierzchowski, *Dzieje klasztoru dominikanów w Sieradzu*, Kraków 2012.

³⁴ Zob. Aneks, przyp. 3.

³⁵ Zob. Aneks, przyp. 4.

³⁶ Gryfia, (niem. Greifswald), miasto z konwentem dominikańskim przy kościele św. Katarzyny, ufundowanym ok. 1261–1264, Th. Pyl, *Geschichte der Greifswalder Kirchen und Klöster, sowie ihrer Denkmäler nebst einer Einleitung vom Ursprunge der Stadt Greifswald*, t. 1, Greifswald 1885, s. 216–221; J. Kłoczowski, *Dominikanie polscy nad Bałtykiem w XIII wieku*, w: *Polska Prowincja Dominikańska*, s. 112, 123–125.

³⁷ Być może tożsamy z Rudolfem inkwizytorem, wspomnianym w niedatowanej zapisce ze Zbioru formuł, zob. ZF, s. 100–101, nr 124.

³⁸ Być może tożsamy z Pawłem Paszkonicem z Raciborza, skierowanym w 1378 r. na studia teologiczne w konwencie krakowskim, zob. K. Kaczmarek, *Szkoły*, s. 418, nr 72.

³⁹ Zob. Aneks, przyp. 29.

⁴⁰ Mikołaj Lipoldi — lektor w klasztorze w Raciborzu (1382 r.), zob. K. Kaczmarek, *Szkoły*, s. 417, nr 59.

⁴¹ Jan Oczko — lektor w klasztorach w Legnicy (1378 r.) i Brzegu (1399 r.), zob. K. Kaczmarek, *Szkoły*, s. 411, nr 34.

⁴² Zob. Aneks, przyp. 26.

⁴³ Zob. *Constitutiones Ordinis Fratrum Praedicatorum*, dist. I, cap. 2 (s. 31): „Finitis matutinis de Beata Virgine, cum fratres in chorum uenerint, inclinent ante altare profunde. Et cum ad sedes suas uenerint, facto signo a prelato, flexis genibus, uel inclinati profunde pro tempore, dicant pater noster, et credo in deum. Iterum facto signo a prelato: surgant”.

[Jednostka tekstowa nr VIv: Ordinationes]

	9v
	10v
/.../is. Cum recognitio beneficii rationalis creature in catholica congregatione existens	
/.../ Deo et maxime religiosi [...] d[...]n uolumus et ordinamus ut diuinum officium cum deuotione declaretur cum iustitia nos obligat in principio ubi sic dicitur <i>Audito primo signo</i> ⁴⁴ etc. [...] /.../	11v

[Jednostka tekstowa nr VIIv: Ordinationes]

aut locis et [...]paribus quibuscumque personis claustralibus, secularibus cuiuscumque conditionis /.../ adicientes mandando sacristiis ut depulsa in clausura ab eis commisit diligentius	12v
nostre claudant quod si per negligentiam res sacristie et communes deperdunt extra ipsos /.../narum adiudicatus in pena	13v
 colligere uicis in unum, sic sequela communitatis [...] est diuisio et ponimus presidentibus debita et instituta in capitulo <i>De institutione</i> ⁴⁵ non [...] nisi sic actualiter de/.../	14v

[Jednostka tekstowa nr VIIIv: Ordinationes]

[...] /.../ uel rationabiliter cum hospitibus occupatus. Ad euitandum dissensiones, dissolutiones num /.../ que propter absentiam presidentis occurrere possent, ordinamus presidentibus ut loca sequantur /.../	15v
sed communitatem fratrum exsequantur in refectorio, uel hospitem domo, si non refectorium admittant sic quod sequela refectorii singulis diebus non negligatur ipsum factum [...] /.../	16v

⁴⁴ Tamže, dist. I, cap. 1 (s. 30): „*Audito primo signo surgant fratres: dicendo matutinas de Beata Virgine pro tempore. Matutinas autem et missam et omnes horas canonicas simul audiant fratres nostri, nisi cum aliquibus prelati aliter dispensare uoluerit*”.

⁴⁵ Tamže, dist. II, cap. 2 — *De electione prioris conventualis et institutione subprioris* (s. 49).